

Milorad Pavić

PREDEO SLIKAN ČAJEM

Beograd, 2014.

SADRŽAJ

Prva knjiga	
MALI NOĆNI ROMAN	7

Druga knjiga	
ROMAN ZA LJUBITELJE UKRŠTENIH REČI	99

PRVA KNJIGA

MALI NOĆNI ROMAN

SADRŽAJ

1. <i>Vrhove brkova nosili su upletene kao bič</i> (Sve je to nesreća u kojoj se osećamo kao riba u vodi...)	11
2. <i>Prvih nekoliko vekova živeli su po pustinjama Sinaja</i> (Udari štapom trn i eto cveta...)	30
3. <i>Carica Teodora je snila kako anđeli sleću u njenu ložnicu</i> (Gromovi i munje izbičevaše zemlju i vodu...)	47
4. <i>Ne zna se na kojem je od dva načina života</i> <i>počivao grčki, predslovenski Hilandar</i> (Egejska pučina je mirna samo nedeljom i praznikom...)	57
5. <i>Hilandarski samci – idioritmici</i> (Pseća zvezda vladala je nebom...)	72
6. <i>Hilandarski opštežitelji – kenobiti</i> (Bio je istočni petak kada ne treba završavati poslove...)	85

rhove brkova nosili su upletene kao bič. Pokolenjima se nisu smejali i bore su beležile godine u gornji deo njihovih lica. Starili su od misli, ne od radosti. Znali su da ih Jevreji zovu Edomejima; oni sami zvali su se solju. Treba mnogo vremena da čovek potroši šaku soli – mislili su i bili strpljivi. Nosili su dva znaka: znak jagnjeta i znak ribe. Jagnjetu su davali kolače umešene suzom, ribi prsten od testa, jer ona je nevesta duše. Trebalo je da prođe dugo vreme – četiri do pet pokolenja dok jedan od njih nije rekao:

– Najviše volim drvo koje govori; samo ono donosi dvostruki rod i može se na njemu razlikovati tišina od ćutanja. Jer, čovek sa srcem punim ćutanja i čovek sa srcem punim tišine ne mogu biti slični...

Taj koji je to rekao bio je iz Antiohije, i umro je ne sastavivši zube u zubima jedne zveri, bez straha i mržnje zajedno sa svojim saplemenikom Ignjatijem u Rimu 107. godine. Kao što se iz zrna pšenice ne vidi šta je sve u njemu zapisano, a zapisano je kakav će biti klas, kolika strnjika i koliko novih zrna donosi, tako se ni iz njegove rečenice nije moglo ništa iščitati unapred, ali je u njoj već bilo zapisano sve.

Malo sna kada bi naišlo na njih bilo je pravo spasenje od užasa u kojem su bili prinuđeni da žive. Ali i u snovima na njih su navaљivale strahote, zveri pegavih usana s pupkovima umesto očiju, i oni su kao davljenik na suho pokušavali da se dokopaju jave, mada su ih talasi snova vrteli ukrug. Tako dodavano između dve more, proganjano iz jave u san i iz sna na javu, njihovo telo bilo je jedina

veza između te dve vrste užasa. Oni su bili pošta. I nisu znali da ih i snovi i edikti Septimija Severa, Maksima Tračkog Decija i Valerija teraju da se sklone pravo pod drvo iz one rečenice. Da ih ne bi zakovali za krst ili na vetrenjaču, da ih ne bi bacili divljim zverima ili im razbili glave priklapajući teška tamnička vrata, da ih ne bi nagnali da murine po vodoskocima hrane sopstvenim prstima, ušima i očima – bežali su u pustinje.

Rasuli su se po bespućima Sirije, Mesopotamije i Egipta, sakrivali se po grobovima, po piramidama i po ruševinama nekadašnjih tvrđava, noseći dugu kosu proturenu ispod pazuha i vezanu na prsima da ih greje noću. Zalazili su u planine Gornje Tebaide, između Nila i Crvenog mora, gde žive dvodihe ribe lovice ptica, govorili koptski, jevrejski, grčki, latinski, đurđijanski i sirijski, ili ćutali na nekom od tih jezika idući neprekidno i nesvesno ka drvetu iz one rečenice, kao što zrno žita počinje da klija. I tada su došli na Sinaj. I shvatili najzad značenje reči:

– Čovek sa srcem punim ćutanja i čovek sa srcem punim tišine ne mogu biti slični...

Čim se to dogodilo, čim je prvi pustinjač seo u svoju senku i popio prvu rosu, riba i jagnje su se razdvojili. Neopozivo i za sva vremena koja će imati na raspolaganju počeli su se deliti na dve kaste. Na one, vezane za Sunce i druge, vezane za Vodu, na one s jagnjetom i one s ribom, na one s tišinom i one s ćutanjem u srcu...

Prvi su se tu, na Sinaju, udružili u bratstva i počeli voditi život u zajednici i ti su se prema grčkom nazivu koinos bios (zajednički život) nazivali kenobitima, opštežiteljima. Drugi (oni u znaku ribe), nazvali su se idioritmicima, samcima, jer svaki od njih imao je svoj sopstveni krov, sopstveni način i ritam življenja i izdvojen od ostalih provodio je dane u potpunoj samoći plitkoj, ali neprobojnoj. Ta dva soja – opštežitelji i samci, bacali su daleko svoje senke kroz prostor i vreme. Jer, neka oštra granica ne postoji između prošlosti koja raste i hrani se sadašnjicom i budućnosti koja, po svemu sudeći, nije neiscrpna i neprekidna, pa se negde smanjuje i nailazi u udarima.

Kad bi putovali, samci su uvek nosili sopstveni tanjir pod kapom, tuđ jezik u ustima i srp za pojasom, jer su na put polazili

pojedinačno. Opštežitelji naprotiv, kretali su uvek u grupama noseći kotlić na smenu, zajednički jezik za zubima i nož za pojasom. Ali, u početku, oni su više putovali kroz vreme, nego kroz prostor. Na taj put kroz vreme samci sa osobenožićem poneli su kamen ćutanja, a opštežitelji u bratstvima sa opštežićem, kamen tišine. Ta dva kamena nošena su odvojeno i tišina jednih nije se čula u ćutanju drugih.

Jer, idioritmici ćute svak o sebi, a opštežitelji neguju zajedničku tišinu. Samci obrađuju ćutanje kao žitno polje; oru ga, otvaraju mu prostor, produžuju brazdu, zalivaju da usklasa, da dosegne što više, jer ćutanjem možeš do Boga, ne možeš glasom, ma kako se odrao vičući... A opštežitelji negujući svoju tišinu ne usmeravaju je ka Bogu, nego kao branu isturaju prema onom delu sveta koji ne pripada njima i koji tek treba osvojiti; opkoljavaju se i ograđuju tišinom i štite se njome ili šalju tišinu na svoju divljač kao lovačkog psa. I znaju da ima dobrih i loših lovačkih pasa...

ve je to neka velika nesreća u kojoj se mi osećamo kao riba u vodi – mislio je propali arhitekta Atanasije Svilar silazeći u četrdeset petu godinu života kao u neki tuđi znoj.

U Beogradu on je u generaciji 1950/56. studirao na Arhitektonskom fakultetu, naučio je tada da mu je gornja usna zadužena za jedne, a donja za druge stvari: gornja za vrelo, donja za kiselo; učio je matematiku kod profesora Radivoja Kašanina i nosio pletenu kapu sa zviždajkom na vrhu, beton slušao od profesora Marinkovića i naučio u isto vreme da raspoznaje žene koje najviše vole brkove za večeru. Ostao je poznat po burnom i neobičnom diplomskom ispitu koji je podelio fakultet na dve strane. Još na studijama on je zapazio da je jedna od ubojnih vrlina velikih pisaca ćutanje o nekim bitnim stvarima. I primenio to na svoju struku: neupotrebljen prostor ravan prećutanoj reči u književnom delu, ovde je imao svoju figuru, praznina je imala svoj oblik i značenje isto tako ubojito i delotvorno kao i prostor ispunjen građevinom. Lepota praznine ga je inspirisala za lepotu zidanog dela građevine i to se zapažalo i odražavalo na njegovim projektima. Zaokupljen teorijom skupova, mehanikom neprekidnih sredina i naročito akustikom zatvorenog prostora, on je postao i ostao po mišljenju pozvanih sjajan stručnjak. Sa njime nije bilo šale i znalo se da će Svilar ako treba vatru u ustima preko vode preneti. Bili su zapaženi njegovi projekti za uređenje priobalnog pojasa grada zasnovani na pretpostavci da je reka uvek starije naselje od varoši kraj reke. Prozori na njegovim građevinama bili

su otvarani uvek poput puškarnica, polazeći od cilja ka oku, a ne obratno, od zgrade pa kud puklo, kako se to obično radi. Smatrao je da je u arhitekturi humor nešto kao so na hlebu, da treba imati po jedna vrata za svako godišnje doba, pod za dan i pod za noć, jer zvuk noću ide brže naniže nego naviše; da prilikom podizanja krova ne treba uzimati u račun samo Sunce, nego i mesečinu, jer dobar je samo onaj krov u kojem se jaje ne kvari. Imao je kosu kao seno, san brz i tvrd da je mogao čašu razbiti. Levo mu je oko starilo brže od desnog i on je natakao naočari da bi dovršio projekat hotela za samce i nacrt jedne slikarske galerije, koja je proglašena na republičkom konkursu za najjeftinije rešenje, ali nije bila nikad podignuta. Svilarovi planovi doista nisu imali prođu. Smotani po dolapima Svilarovog stana, ili natrpani u jedna dvostruka vrata, hvatali su paučinu godinama.

– Zgrade bez senki – nazivao ih je Svilarov sin.

– On meri i računa ovde, a kuće niču na onome svetu! – govorili su njegovi vršnjaci puneći rupice svojih obraza mrakom.

– Razumem, da imam reči koliko ovaca u toru, pa da me niko neće – govorio je Svilar u šali – ovako, baš ništa ne razumem!

Ali, vrag je bio pojeo šalu. Uprkos stručnosti, koja nikada nije osporena, uprkos ogromnoj radnoj snazi koja je uništavala njegovu odeću i kosu, Atanasije Svilar nije nikako uspevao da se zaposli u struci. A kap vremena se ne može otrti sa lica rukavom kao kap kiše. Ona tamo ostaje zauvek.

No, niko nema samo jedno oko suza.

U vezi sa Svilarom bila je uočljiva još jedna stvar. On je rano, čim je dobio gruba i široka muška usta u koja je mogao sopstvenu suzu uhvatiti, navukao cvetnu groznicu. Otada ona ga je svakog proleća zahvatala ponovo.

Opsedan svakoga maja cvetnom groznicom, Svilar je zaboravio miris cveća, ali mirisi bilja i cveće iz njegovog znoja izbijali su u svet noću sa takvom žestinom da su budili ukućane.

Međutim, oženjen već dugo, on je i dve zrele decenije života proveo ne uspevajući da živi od arhitekture. Predavao je, doduše, na jednoj srednjoj građevinskoj školi, ali to je bilo kao da priča

o ručku umesto da ruča. Sve slobodno vreme posvećivao je i dalje svojim nacrtima; mrljav na jelu i stidljiv danju, on je noću postajao alav, rečit i radan toliko da mu je pojas na leđima buđao. Naočari bi kad se zaprljaju samo olizao i nastavljao bi rad. Godine su prolazile, osetio je da mu pljuvačka menja ukus, znao je da neka vina kuša poslednji put u životu, radio je kao da mu uši ne rastu na rupama, ali je ostajao i dalje van struke i osećao da stari u udarima kao sat. U dva maha, u svojoj 24. i 42. godini, preduzimao je obimne projekte, čitava naselja, koja nikada nisu sa hartije preneti u stvarnost.

Kada bi se u dugim letnjim noćima, dolivajući u vodu vino (jer obratno je greh), Svilar pitao o svom proteklom životu, postavljao je najčešće dva pitanja: otkuda njemu za ceo život cvetna groznica od koje mu čajevi smrde na znoj i otkuda to da nikako ne uspeva da dogradi u šake svoj pravi posao arhitekta, posao za koji je bio stvoren. Kao da je desna ruka ipak grešnija od leve.

Jednog proleća, u vreme kada februar od marta zajmi dane, odlučio je da najzad potraži starog školskog druga Obrena Opsenicu.

– Možda svaki čovek u ovom gradu ima kao odgovor na svoje pitanje drugog čoveka – mislio je Svilar. Nije li taj čovek-odgovor u njegovom slučaju bio Obren Opsenica? Našao ga je u jednom od nadležstava gde su raspodeljivana sredstva za izgradnju varoši. Opsenica je nosio dvaput vezanu mašnu, belu kosu uvrnutu na krajevima poput udica i osmeh koji mu je zatvarao oči, a Svilar se sećao kako je Opsenica u školi umeo da okrene leđa sabesedniku i onda odjednom iz okreta strahovito da udari. Bio je to čovek što jede nožem preskaćući viljušku i za njega se govorilo da je tako vešt da ume jezikom u ustima da zameni koštice u višnjama. Za razliku od drugih, koji su uglavnom znali šta hoće, on je stalno držao na umu ono što neće. I to se pokazalo izuzetno delotvornim i izbacilo ga u vrhove gradske administracije. A nije hteo u prvom redu svoje vršnjake. Kao što su neki ljudi obdareni snagom, drugi brzinom ili sluhom više no ostali svet, Opsenica je bio obdaren nesvakidašnjom sposobnošću da razvije i odgaji strahovito neprijateljstvo, potpuno lišeno bilo kakve mržnje. Ta neprijateljstva

bila su usmerena uglavnom baš na njegove vršnjake, koji su inače mahom imali više sprema i sposobnosti od njega u istoj struci. Ta neprijateljstva (od kojih je, kažu, dolazio njegov kašalj) Opsenica nije nikada javno ispoljavao, iako je u njih ulagao najveći deo svoje energije i radnog vremena i obustavljao ih je zasnagda čim bi se otkrila. Utoliko je upornije i veštije skrivao neprijateljstvo i tako skriveno koristio u najvećoj mogućoj meri. Čovek pogođen tim stalnim i strahovitim potajnim napadima gotovo da se mogao smatrati kao bolesnik izložen neprekidnom zračenju zaraze čiji izvor ne može da otkrije i da se od njega zaštiti.

– Ako hoćeš da saznaš kome je Opsenica neprijatelj, potraži onoga kome ne ide dobro: taj je!

Tako se govorilo u stručnim krugovima. Sa takvim školskim drugom Svilar se sreo tog jutra kada je vetar jeo kišu. Svilar je kinuo, rukovao se sa Opsenicom i seli su za stakleni sto. Podneo mu je svoje najnovije nacрте s molbom da ih na sledećem konkursu uzme u obzir. Opsenica je olizao nokte, pažljivo pregledao Svilarov podnesak, dao da se zavede i Svilar otada nikada više nije čuo ništa ni o Opsenici ni o svojim nacртima. Njih dvojica, jedan – vrhunski stručnjak u svom poslu, što nije sporio niko, pa ni Opsenica, ali bez finansijske moći da svoju veštinu primeni i drugi – bez stručnog ugleda, ali od finansijskog uticaja u tom istom poslu, bili su predodređeni da se povežu i da zajedno načine čuda. A događalo se obratno. I tada je Svilar došao do jednog zaključka. Čuvena neprijateljstva Opseničina bila su stvarno njegova, ali mržnja u tim neprijateljstvima ne. Ta mržnja dolazila je od nekog drugog. Kao otrov u boci ona je u Opsenici samo putovala do cilja, do Svilara i ostalih koje je Opsenica osujećivao.

Tog jutra, pri ovakvim mislima, mleko za doručkom se zguršalo Svilaru u ustima i on je osetio da se njegov poziv, njegov građevinarski posao obavljan van radnog vremena i na papiru, osuđen na časove dokolice i neplaćen, pretvorio u porok. I počeo je da se stidi svojih crtaćih sprava i lenjira i prestao zasnagda dođirivati hleb rukom. Jeo ga je viljuškom i nožem iz tanjira... Počeo je zaboravljati imena i nije voleo da se imena pred njime često

pominju. Bojao se da će se među tolikim imenima kao u šumi izgubiti. Bojao se takođe da će jednom zaboraviti i sopstveno ime i da će morati da zastane za trenutak kad god se potpisuje, da bi se prisetio...

Sa užasom se sećao kako je jednom u detinjstvu otišao sa ocem u vinograd i upitao zašto ne ohlade lubenicu u bunaru.

– Bunar je zatrpan – odgovorio je otac – i bunari kao i živo čeljade imaju svoj vek, i voda kao čovek može da ostari i umre. Ona je mrtva i sada treba kopati novi bunar...

Svilar je sada često mislio na tu vodu. Progonilo ga je osećanje da nikada neće uspeti da zasnuje građevinu na tlu, da iz brojki prenese njenu težinu na čvrstu podlogu i podigne njenu akustiku uvis. Baš kao da zida na vodi. Imao je utisak da njegova ulica sva-njiva svaki put na novoj raskrsnici i spavao je dodirujući rukom pod, kao da iz kreveta baca neku kotvu do tla. I posle svakog buđenja, morao je kao brod, koji je tokom noći nepogoda odnela s pravca, ponovo da orijentiše svoj krevet tražeći stranu sveta na koju će ustati. Plašeci se tih noći koje su ga nosile kuda su htele, počeo se odricati sna i to mu nije teško padalo. Lica providnog i žutog, noseći u tom žutilu mladeže kao što ćilibar nosi bubice, noćima je lutao gradom. I u tim poznim godinama, kada se videlo da pitanje nije više kako da uspe, nego zašto nije uspeo da se bavi svojim poslom, on se potpuno okrenuo od dana ka noći, od svoje kuće ka gradu u kojem je ona bila.

U početku njegove noćne šetnje bile su bez nekog određenog cilja. Jedino je opazio da se u hodu vlada prema saobraćajnim pravilima za kretanje vozila. Kao da je u kolima, poštovao je zabrane skretanja i obilazio ulice zatvorene za kolski saobraćaj. A ponekad je sanjao te šetnje, budio se iznoseći iz sna na javu zgužvani jezik obeležen zubima i shvatio da su sve beogradske ulice u njegovim snovima bile jednosmerne. Kao utehom, tada se počeo baviti jednim gotovo nedoličnim poslom, a njegove šetnje dobile su cilj.

Sticajem okolnosti on je nekoliko puta, u noćima koje su ga vodile više svojim hućanjem nego ulicama, nailazio na zaboravljena

mesta gde se nekada kao mladić sastajao sa ženama. Opazio je da takva mesta ne može da predvidi i da ih se unapred seti, nego su se ona, kako bi na koje od njih slučajno nailazio, objavljivala sama.

Ulaz u osvetljeno stepenište što vodi u visoko podignut mrak. Klupa vezana lancem za drvo. Ograda sa neočekivanim kapkom prozora. Brzo bi prepoznao mesta, ali je teže bilo setiti se žena sa kojima je na tim mestima bivao. I Svilar je počeo tragati za takvim „slatkim mestima“ svoje mladosti. Lutao je po starim beogradskim kućama koje puni Dunav iznutra o visokom vodostaju, pa burad lupaju o vrata podruma i izvaljuju katance i šarke kao da je unutra neko zaključan. Na kućama ponekad razaznao je „pasja okna“ – ona okrenuta Istoku, koja su samo retki umeli još da raspoznaju, a još ređi otvarali na građevinama. Kroz te „pseće prozore“ hrane se psi o praznicima i puštaju ptice na Sv. Iliju da se ogreju. Razaznao je uglove na kojima se vetrovi krste, uočavao je ulice po kojima s proleća duvaju uzdužni vetrovi, a zimi ih zakrštavaju poprečni, a slatka sećanja otvarala su se opet pred njime kao one školjke što se rasklapaju samo u mraku.

Uspomene su se sustizale i on je u jedan plan Beograda počeo da unosi znake na mestima koja je tokom svojih noćnih traganja prepoznao, beležeći uz njih i imena žena koje je imao na tim mestima. Njihove reči i postupci odazivali su se ponovo iza sećanja u njemu i sada kao da su značili više nego onda.

– Noću se bolje vidi u prošlost nego danju – šaputao je Atanasije Svilar i zaključio:

– Svi polni činovi u svemiru u nekoj su vezi, u nekom međudejstvu – i ponadao se da će u porukama žena koje je imao, moći da nađe nešto kao jednačinu sopstvene ličnosti, nešto kao odgovor na osnovno pitanje koje ga je progonilo poput cvetne groznice: zašto je njegov život prošao jalovo i uzalud, uprkos ogromnom naporu koji je uloženo?

I začudo, malo-pomalo, na planu grada koji je obeležavao svojom mapom ljubavi, nešto kao slovo ili brojka, nešto kao odgovor se pomaljalo. Iz tajnih poruka koje je ostavilo njegovo seme

u tlocrtu varoši kao da se mogao sročiti zajednički imenitelj svih njegovih bitnih osobina. I on je jedne večeri seo nad kartu grada i tu poruku pročitao.

Obično su predveče dolazili do jedne polusrušene kuće na Vračaru odakle kiše uvek teku u dve reke: u Dunav i Savu. Nosili su bocu vina i dve čaše u džepu, a vrh njene pletenice bio je uvek mokar, jer je volela da sisa kosu. Hvatali su časak čistoga neba, kad su se već sve ptice spustile, a još nijedan šišmiš nije uzleteo. Ulazili bi u jedan mali stakleni lift sa plišanom klupicom na sklaćpanje, sa malim ljubicaštim tabureom, sa ogledalima u vratima i sa svetiljkom u vidu biljurne čaše. Mirisalo je na kolonjsku vodu, na lepak za vešćačke mladeže i oni su sedali, stavljali bocu na pod, lift u pokret i pili vino noseći oči gore-dole kroz napuštene hodnike i ljubili se kroz njenu kosu. Kao da su na putu u baršunom postavljenoj kočiji. Oko njih su padale amerićke bombe, gorela je Svetosavska ulica i oni su posle završetka vazdušnog napada odlazili da vide kako izgleda „novi grad“. Otvarali su se svaki put sve širi vidokruzi, jer su zgrade nestajale sa svojih mesta i jednom su među ruševinama visoko na trećem spratu poznali po zaostaloj slici i polici s knjigama sobu u kojoj su nekad u gostima pili čaj od jabuka. Jedna slavina je mokrila vodu sa tog sprata, a polica s knjigama ljuljala se. Knjige sa police, jedna po jedna, lagano su se otiskivale u dubinu i lepršajući na vetru kao ptice krilima, padale u pepeo ruševine.

– Možeš li da pročitaš koja knjiga pada? – upitala ga je.

Toga dana na polici je bila ostala još samo jedna jedina knjiga. Čekali su da padne, ali ona se samo ljuljala. On je tada uzeo kamen i umesto odgovora skinuo poslednju knjigu sa police kao što se grudvom skida vrabac sa krova.

– Ti ne voliš da čitaš! – primetila je ona.

Knjige su slikana pamet! – uzvratio je i začudio se kada je čuo njen zaključak: